

ВИКОРИСТАННЯ ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРІВ У РОБОТІ ВИХОВАТЕЛЯ ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Гончаренко Алла Миколаївна

Актуальність досліджуваної проблеми обумовлена комплексом педагогічних впливів на особистісне самовизначення дитини, формування її самосвідомості, серед яких значне місце належить літературним творам. Цей аспект *складає частину* фундаментального дослідження „Формування основ життєвої компетентності дошкільника в різних сферах життєдіяльності” у контексті реалізації Базової програми розвитку дитини дошкільного віку.

Одним із специфічних видів практично-духовної діяльності дитини дошкільного віку є художня, що здійснюється за умови залучення зразків художньої літератури. Таке художнє начало приносить людині естетичну, духовну насолоду. Література допомагає дитині вступати у різноманітні зв'язки з дійсністю, змінюючи свій внутрішній світ, підпорядковуючись законам доцільності, краси взаємин, краси слова і думки.

При слуханні літературного твору мислительна та мовленнєва діяльність дитини значно активізуються, охоплюють процеси сприймання, розуміння сюжетних ліній, аналізу поведінкових комплексів персонажів, завбачування та відтворення змісту у різних формах [1]. В різний час дослідники глибоко аналізували та високо оцінювали значення літературного художнього образу для сприймання і мислення дитини. Якість та характер сприймання малюком твору відбивається у мовленні, яке супроводжує сприймання і відтворює власні висновки, бачення, узагальнення, оцінки. Дошкільник не пасивний слухач, а разом з героями активно проживає всі сюжетні лінії, події [5, 6].

Висновки психолого-педагогічних досліджень О.В.Запорожця, Н.С.Карпинської, В.О.Сухомлинського стверджують, що художній твір захоплює дитину не тільки зовнішнім боком, а й внутрішнім смисловим змістом. Через літературні образи в свідомість дітей входить слово з його найтоншими відтінками, воно стає сферою духовного життя дитини, засобом

висловлення думок і почуттів – живого, реального мовлення. В ході слухання у дітей виникають асоціації з образами дійсності, які вони вже сприймали в своєму житті. Так утворюються зв'язки між конкретними явищами реального життя і словами, що їх позначають, складаються наочні уявлення про життєві факти, які передаються словами [3].

Література покликана відтворювати діалектику взаємин особистості й суспільства, проникати у глибини внутрішнього життя людини, моральність персонажів. Борис Грінченко вважав, що становлення особистості має цілеспрямований, безперервний характер, позаяк дитина перебуває у постійному розвитку, змінюваності всіх сфер життєдіяльності. Ця динамічність особистості передбачає і варіативність педагогічних впливів, серед яких чільне місце займає книга, літературний твір. Отже, вплив через слово є значущим. Зауважимо принципову позицію Бориса Грінченка: розвивальний вплив через рідне слово [2].

Заглиблюючись у проблему використання літературних творів, зауважуємо доцільність використання рідної мови у вихованні й навчанні дітей, що обґрунтовується принципом природовідповідності. Малюк будує зрозумілі й близькі зв'язки з довкіллям, знаходить для себе пояснення буття Всесвіту, проводить аналогію з власною життєдіяльністю. Це сприяє розвитку системи ціннісних ставлень до світу, до самих себе. Досконале формування особистості може бути за умови оволодіння нею найближчою мовою, щоб вона купалася у асоціації рідних звуків, значень слів Знання, якщо їх забарвлено позитивними почуттями, стануть підмурком становлення свідомої особистості, здатної до життя в гармонії з природою. За цим принципом дитина входить у життєвий простір, розширює його межі. [4].

Зважаючи на те, що кожен літературний твір має на меті дати дитині цілісне уявлення про життєвий простір, сформувати її мовленнєво-комунікативну компетентність, розвинути ціннісне ставлення до світу, ми поставили за *мету* розробити варіативну модель ознайомлення дошкільників з літературним твором. Читання літературного твору розглядається не як

самостійне виокремлене заняття, не як одноразове звертання до друкованого тексту, а як комплексна модель ознайомлення з явищами, об'єктами. Інші форми педагогічного впливу, як то спостереження, малювання, бесіда, створення розповідей, гра-драматизація, ігрова вправа, ігрове завдання тощо, є підсилюючими, уточнюючими, поглиблюючими. Всі форми розглядаються нами як поступальне накопичення емоційно-інформаційних активів малюка. Кожна з них вимагає від педагога змістової глибини, цілісності, завершеності та нерозривності у основі тематичної лінії. Зауважимо, що у цьому комплексі твір виступає як домінуюча частина.

Окрім читання твору важливо надати належної уваги й іншим формам роботи, щоб утворити цілісність сюжету і життєдіяльності. Важливим є перший крок: підбір твору з позиції його характеристики та доступності для дитячого розуміння (компактність, літературні засоби, стиль, прояви авторського ставлення до подій, персонажів тощо). Літературні твори мають змальовувати зрозумілі дитині події, героїв, що є виключно позитивними. Вчинки, висловлювання, інформаційний та емоційний зміст спілкування, нескладна характеристика героїв допомагає малюкам розібратися в суті конфліктів. Це розуміння викликає почуття радості й суму, схвалення й осуду, що проявляється в емоціях. Незайвим буде й підбір інформації про спосіб, обставини, передумови написання автором твору.

Планомірність роботи педагога вимагає означення мети однієї чи кількох ліній розвитку, що мають домінувати у кожному фрагменті роботи:

- ✓ *соціально-моральний розвиток* – зіставлення форм поведінки персонажів, здатність прогнозувати причинно-наслідкові зв'язки між ставленням до об'єктів природи і зворотною реакцією, стримування ситуативних бажань, активізація гуманних проявів;
- ✓ *фізичний* – розвиток м'язів артикуляційного апарату, плавності та вправності рухів;
- ✓ *емоційно-ціннісний розвиток* – здатність дитини робити самостійний вибір на основі гуманістичних орієнтирів, розвиток емоційної чутливості

- та сприйнятливості, збагачення і окультурення внутрішнього світу, вправління у природодоцільній поведінці;
- ✓ *пізнавальний розвиток* – збагачення досвіду про об'єкти, явища природи, соціального довкілля, просторові характеристики, причинного-наслідкові зв'язки тощо;
  - ✓ *мовленнєвий розвиток* – почергова чи комплексна реалізація всіх компонентів мовленнєво-комунікативного розвитку;
  - ✓ *художньо-естетичний розвиток* – диференціювання прекрасного і потворного у природному довкіллі, вчинках, взаєминах людей; відтворення його у словесних, музичних, пластичних, зображувальних образах;
  - ✓ *креативний розвиток* – аналіз і узагальнення інформації про взаємини людей, об'єкти природи, встановлення взаємозалежності між ними, збагачення власного досвіду через обстеження, експериментування, дослідження довкілля та способів взаємодії з ним.

Плануючи та організовуючи життєдіяльність дітей, доцільно послуговуватися такими термінами й відповідними їм діями: помічати..., вправляти..., стимулювати..., залучати..., заохочувати..., сприяти..., пропонувати..., створювати умови..., наповнювати середовище, ...моделювати ситуації..., спрямовувати..., допомагати.., покладатися на здоровий глузд..., покладатися на власний розсуд, покладатися на власні сили..., збагачувати..., накопичувати..., варіювати..., мотивувати тощо.

Після читання літературного твору набувають ваги підсилюючі форми і види педагогічної роботи з дітьми задля формування у них цілісного уявлення про життєвий простір, розвитку ціннісного ставлення до світу, формування мовленнєво-комунікативної компетентності. Серед них варто обрати ті, що випереджають чи підкріплюють сприймання літературного твору: спостереження, малювання, бесіда, створення розповідей чи гра-драматизація. Художнє слово накладається на вже наявний у дітей власний досвід, що продукує виникнення в їхній уяві нових зв'язків, уточнює те, що не помічалось

раніше, бо було незрозумілим. Завдяки обговоренню твору, малюванню за його сюжетом, програванню події та явища твору виступають не окремими оголеними фактами, а вказують на існування причинно-наслідкових зв'язків. Взаємодія персонажів доходить до конкретного результату.

З огляду на те, що дошкільнику властиво оперувати наочними образами, конкретика мислення після читання твору активізується завдяки зоровій опорі. Доцільно запропонувати дітям намалювати те, що найбільше вразило, стривожило, викликало найсильніші емоції. Малювання дає можливість дитині інтуїтивно, натхненно зобразити те, про що почула, однак не бачила. Такий прийом допомагає малюкові порівняти уявне і зображене, зіставити, уточнити, виокремити подію тощо. Особистісно орієнтований підхід у роботі педагога передбачає врахування рівня життєвого досвіду, потреб, міру зайнятості, настрою кожного вихованця. Малюванню може передувати бесіда, що, зберігши свіжість вражень від прочитаного, допоможе дітям осмислити твір, дати оцінку та характеристику персонажам в залежності від їхніх намірів, вчинків. Через малюнок можна краще зрозуміти дошкільника, побачити те, про що він не говорив.

Отже, значущість дитячої літератури полягає в тому, що вона є фактором виховання, засобом і способом педагогічного впливу на дитину. Художнє слово формує її мовленнєво-комунікативну компетентність, здатне розвинути ціннісне ставлення до світу.

Література

1. Богуш А.М., Гавриш Н., Котик Т. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах. - К.: Видавничий Дім «Слово», 2006.– 304с.
2. Гончаренко А.М. Літературна спадщина Б.Д.Грінченка як чинник виховання особистості у дошкільному дитинстві// «Мрії, вистраждані життям...»: до 145-ї річниці з дня народження Б.Д.Грінченка: кол. монографія (у двох частинах): Ч.1/ В.О.Огнев»юк, Н.М.Гупан, Н.П.Дічек [та ін.].- К.: КМПУ імені Б.Д.Грінченка, 2009.- С. 180-187.

3. Карпинская Н.С. Художественное слово в воспитании детей (ранний и дошкольный возраст).- М.: Педагогика, 1972.- 152 с.
4. Неживий О. І. Борис Грінченко – вартовий рідного слова. Педагогічна спадщина та проблеми сучасної освіти. Монографія. – Луганськ: Знання, 2007.- 188с.
5. Теплов Б.М. Психологические вопросы художественного воспитания // Известия АПН РСФСР.- М., 1947.- №11.-С.13.
6. Художественное творчество в детском саду / Под ред. Н.В.Ветлугиной.- М.: Просвещение, 1974.- 85с.